

V I N T A G E

Marcel Fontaine (1888–1973) a fost ofițer în cadrul Misiunii Militare (1916–1918) trimise de Franța în România la solicitarea guvernului condus de Ionel Brătianu. Mobilizat ca locotenent în armata franceză la 25 de ani, Marcel Fontaine luptase pe fronturile de la Marna, Artois și Verdun. După încheierea Misiunii, a revenit în România, în 1919, în cadrul Misiunii Universitare Franceze, ca profesor la licee din Turnu Severin, Craiova și București. A rămas în România până în 1948, când activitățile și cursurile lui au fost interzise, iar el a fost expulzat împreună cu ceilalți profesori francezi ai misiunii; la puțină vreme Liceul Francez care funcționa pe lângă Institutul Francez de Înalte Studii – al cărui director era – a fost desființat. După instaurarea regimului comunist în România, din pricina corespondenței cu profesorul Marcel Fontaine, cursantele și profesoarele lor vor alcătui, în 1952, celebrul „lot francez“, arestat, anchetat și condamnat la închisoare – experiență relatată de Micaela Ghițescu, fosta lui elevă, în cartea *Între uitare și memorie* (Humanitas, 2012). În 1949, Marcel Fontaine a înființat secția română a Radiodifuziunii Franceze, al cărei redactor-șef a fost până în 1956. În fiecare duminică transmitea câte un editorial fie în franceză, fie în română despre transformările României sub comuniști. De nenumărate ori a luat cuvântul și la postul Europa Liberă.

Pentru meritele deosebite din timpul primei conflagrații mondiale, ofițerul Marcel Fontaine a fost decorat cu Crucea de război a Franței, cu Legiunea de onoare, dar și cu Steaua României și Crucea de război a României. Publicarea *Jurnalului de război* în traducere românească marchează 100 de ani de la sosirea Misiunii Militare Franceze în România și, implicit, 100 de ani de la intrarea României în Primul Război Mondial.

MARCEL FONTAINE
JURNAL DE RĂZBOI
MISIUNE
ÎN ROMÂNIA

— NOIEMBRIE 1916—APRILIE 1918 —

cu fotografiile autorului

Cuvânt înainte de Alain Legoux

Introducere de Daniel Cain

Traducere din franceză și postfață
de Micaela Ghițescu

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

Redactor: Adina Săucan
Coperta: Ioana Nedelcu
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
Corector: George Șerban
DTP: Florina Vasiliu, Carmen Petrescu

Tipărit la Art Group

© Alain Legoux, Paris

© HUMANITAS, 2016, pentru prezenta ediție

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
Fontaine, Marcel

Jurnal de război: misiune în România: noiembrie 1916 –
aprilie 1918 / Marcel Fontaine; cuvânt înainte de Alain Legoux;
introducere de Daniel Cain; trad. din franceză și postf.
de Micaela Ghițescu. – București: Humanitas, 2016

ISBN 978-973-50-5431-1

I. Legoux, Alain (pref.)

II. Cain, Daniel (pref.)

III. Ghițescu, Micaela (trad.; postf.)

821.133.1-94=135.1

94(498)"1916/1918"(0:82-94)

EDITURA HUMANITAS

Piața Presei Libere 1, 013701 București, România

tel. 021 408 83 50, fax 021 408 83 51

www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro

Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro

Comenzi telefonice: 0372 743 382, 0723 684 194

NOTA EDITURII

Editura Humanitas marchează împlinirea a o sută de ani de la intrarea României în Primul Război Mondial prin publicarea unor cărți-restituire, între care se numără *Jurnalul de război* al reginei Maria (trei volume, apărute în 2014–2015), *Memoriile de război* ale lui G. Topîrceanu (2014) și *Jurnalul din vremea ocupației* al lui Vasile Th. Cancicov (două volume, apărute în 2015, respectiv 2016). Prezentul volum, care apare pentru prima dată în limba română (ediția franceză datează din 2009), reprezintă mărturia unui membru al Misiunii Militare Franceze în România (sub conducerea generalului Berthelot) implicat activ în reorganizarea și instrucția trupelor române și apoi îndrăgostit iremediabil de România. Povestea jurnalului de front al profesorului Marcel Fontaine este relatată pe larg atât în Cuvântul înainte semnat de legatarul său testamentar, Alain Legoux (care s-a ocupat de culegerea manuscrisului și de editarea variantei în franceză), cât și în postfața traducătoarei Micaela Ghițescu.

Selecția textului (dintr-un total de aproximativ 500 de pagini), precum și întocmirea dosarului iconografic inclus în acest volum s-au făcut în redacția Editurii Humanitas. Criteriul principal de selecție a textului l-a reprezentat valoarea documentară și istorică a însemnărilor, fiind eliminate pasajele cu extinse descrieri de natură, cele legate de diverse lecturi, precum și digresiunile pe marginea evenimentelor în derulare, în special de politică externă. Au fost eliminate, de asemenea, notele de subsol care reluau citate ample din cartea lui Ion F. Buricescu, *Pe margini de prăpastie. Însemnări din războiul pentru întregire*,

editată de Asociația Generală a Ialomițenilor, în 1939; după cum se va vedea, Buricescu era atașatul lui Fontaine din partea română, iar mărturiile lui confirmă întru totul notațiile din jurnal. Au fost păstrate informațiile mai importante din însemnările fiecărei zile, care se împletesc și se echilibrează cu fragmentele confesive, cu analizele personale pe marginea știrilor, dar și cu portretele succinte și de efect ale personajelor istorice sau ale oamenilor de rând. Pasajele eliminate au fost semnalate peste tot prin croșete. Numele românești sau străine de persoane și locuri au fost corectate tacit. Notele autorului sunt marcate cu cifre, iar notele traducătoarei și ale editorului, cu asterisc.

Editura mulțumește și pe această cale domnului Alain Legoux pentru materialul ilustrativ – fotografii făcute chiar de autor – pus la dispoziție pentru această ediție.

JURNAL DE RĂZBOI

Misiune în România
noiembrie 1916 – aprilie 1918

I
DE LA MARNA LA FRONTIERA ROMÂNĂ

1916

17 NOIEMBRIE. TRÉPAIL (MARNA) Când mă trezesc, ordonanța îmi înmânează un ordin de serviciu care mă umple de bucurie. Îmi vine să-l îmbrățișez pe om!

Sunt desemnat să particip la Misiunea Militară în curs de formare pentru România. Trebuie să merg de îndată la biroul colonelului, unde voi primi foaia de drum. Trebuie să-i încredințez aghiotantului meu Tabarly comanda companiei și să părăsesc Trépail chiar azi ca să mă prezint mâine de dimineață la Ministerul de Război din Paris, unde voi primi instrucțiuni precise.

Pot spune că am noroc! Și tocmai când mă așteptam mai puțin.

În urmă cu vreo cincisprezece zile, într-o seară, am primit de la batalion o circulară care-i anunță pe toți ofițerii că se caută voluntari pentru România.

După mai bine de doi ani de război în infanterie și mereu în linia întâi, cu excepția ultimelor câteva săptămâni, când am fost numit la depozitul diviziei, eram voluntar pentru orice numire grație căreia să pot părăsi tranșeele. Dar cererile mele nu au fost niciodată luate în seamă. Existau prea mulți amatori „cu pile” care erau preferați. Cum nu mă puteam bizui pe nici un protector, nu am fost niciodată desemnat pentru nimic. De data asta, când în plus mai exista și perspectiva unei călătorii frumoase, aveam și mai puține șanse să trag un loz mare.

Voluntarii trebuiau să-și prezinte candidatura în persoană a doua zi de dimineață la biroul batalionului. Oare să candidez? Va trebui atunci să mă trezesc mai devreme decât de obicei. Iar somnul de dimineață e atât de dulce, chiar și – sau mai ales – pentru un războinic fără voie, care e lipsit de el atât de des!... Puținele șanse pe care le aveam ca să fiu ales meritau oare acest sacrificiu?

Am hotărât... să nu hotărâsc nimic. Soarta va alege în locul meu. Dacă mă trezesc la timp, merg să mă înscriu. Dacă nu, adio, România! Cum mi-o fi norocul!

Întâmplarea a făcut să mă trezesc destul de devreme, așa că m-am prezentat la comandantul batalionului la ora menționată ca să-mi depun candidatura pentru plecarea spre România... Dar aveam atât de puține iluzii asupra rezultatului candidaturii mele, încât, odată întors la companie, de atunci înainte nici că m-am mai gândit la asta. M-am resemnat curând că nu voi avea parte de această călătorie atrăgătoare și de extraordinara schimbare pe care o reprezenta ea pentru un om scăpat din masacrele războiului de poziție. De unde uluirea mea când am aflat că am fost desemnat [...].

Ziua a trecut cu multă forfotă, înfrigurare și veselie. Nu mă simt în stare nici măcar să-mi ascund bucuria când îmi iau rămas-bun de la camarazii și oamenii mei care mă invidiază că trăiesc visul tuturor militarilor: să fugă de tranșee! Și iată că eu am dat lovitura. Cred totuși că îmi venise într-un fel și mie rândul. Căci s-ar putea număra pe degete supraviețuitorii batalionului care, din 22 august '14, au participat la toate atacurile grele [...].

Trebuie să gonesc ca să nu mă ajungă din urmă contraordinul care, conform axiomei militare bine cunoscute, urmează întotdeauna la scurtă vreme ordinului, anulându-l. [...]

Numai de-aș găsi imediat un tren care să mă ducă la Paris, cât mai departe de biciclistul sau călărețul lansat în urmărirea mea ca să mă aducă înapoi.

Se înserează deja... Trebuie să ajung la timp a doua zi la întâlnirea de la Minister. Ar fi poate suficient să întârzii puțin ca să fiu șters de pe lista celor care vor pleca...

Ajung la gară. Repede, la informații... Vai, tocmai a trecut un expres. Dar peste două ore va trece un personal. Sau poate prefer să aștept până în zori ca să iau rapidul. Să aștept? Nu, nici pomeneală. Cu cât mai repede, cu atât mai bine.

Ca să-mi treacă timpul mai ușor, mâzgălesc rândurile de mai sus pe carnet, la data de 17 noiembrie. O dată pe care sigur nu o voi uita. „Ziua mea norocoasă.“

În fine intră în gară trenul permisionarilor pe care îl așteptam. Este o tăărăboanță care-i transportă în spatele frontului pe soldații aflați în permisie. E supraaglomerată. Ce mai contează? Important e să rupă cât mai repede orice contact posibil cu regimentul meu, care ușor mă mai poate ajunge din urmă aici, fiindcă știe unde mă află. [...] Trenul se pune în mișcare.

Acum s-a rupt orice legătură cu viața mea dinainte, groaznică viață de infanterist pe frontul francez... Oriunde m-aș duce, orice m-ar aștepta, nimic nu poate fi mai rău decât ce am văzut în ultimii aproape doi ani și jumătate.

Și oricum, va fi altceva. Trăiască România!

18 NOIEMBRIE. PARIS De la Gara de Est merg țintă la hotelul unde obișnuiesc să trag de câțiva ani când trec prin Paris. Îmi iau în primire camera. Mă înprospătez un pic și dau fuga la Ministerul de Război. Ceea ce îmi dă impresia că am câștigat considerabil în respect de sine: până atunci, cum nu eram decât carne de tun, mi se părea imposibil, în infinita-mi micime, să trec vreodată pragul acestui înalt for pătruns de spiritul care trebuie să ne aducă victoria. Eram un nimic, și mă simțeam ca atare. Acum, din moment ce sunt convocat nominal, am devenit cineva. Chiar fără să schimb gradul sau arma, am făcut un salt formidabil în ierarhia militară.

În hol, în fața gheretei portarului, îngrămădeală: zeci și zeci de ofițeri. Aproape toți locotenenți și sublocotenenți, în

majoritate de infanterie, de la toate regimentele. Cu toții încântați la gândul mării aventuri care începe.

La 11 fix – ora stabilită pe ordinul nostru de serviciu – suntem conduși într-o vastă sală de la parter unde ni se ține un scurt discurs. Ni se acordă două zile pline ca să facem pregătirile de plecare și suntem autorizați, în caz de nevoie, să mergem între timp să ne luăm rămas-bun de la rude. Ni se recomandă să ne aprovizionăm cu îmbrăcăminte calduroasă și, mai ales, să păstrăm secretul în legătură cu viitoarea noastră plecare și cu ținta călătoriei. [...]

Ne-am risipit ca un stol de vrăbii. Mi-am petrecut după-amiaza colindând magazinele pentru cumpărăturile recomandate. Pretutindeni unde cer îmbrăcăminte sau lenjeria cea mai calduroasă, vânzătorii îmi spun: „A, și dumneavoastră plecați spre România!“ Chiar că avea rost să ne recomande atât de strict domnii de la Minister să păstrăm secretul! [...]

Alerg apoi la gara Lyon și iau trenul ca să mă duc să-mi văd familia [...].

19–20 NOIEMBRIE. În familie.

21 NOIEMBRIE Întoarcerea la Paris cu primul tren de dimineață. La 11, Ministerul de Război. Nu se face apelul; această formalitate militară cu siguranță nu mai e necesară. Nimeni nu ar risca să lipsească. Suntem iar conduși în sala unde fuseserăm primiți sâmbătă. Un colonel ne ține un nou discurs, ne repetă recomandările, pe urmă ne împarte în mai multe grupuri care vor pleca toate curând, dar la date diferite și necunoscute. Acestea ne vor fi comunicate mâine. Drept urmare, suntem din nou convocați pentru mâine.

22 NOIEMBRIE Mers la Minister, cum fusese convenit. Acum un secretar ne înmânează fiecăruia un bilet: „Domnul locotent... plecând spre România este rugat să se prezinte poimâine 24 noiembrie la ora 6 seara.“

24 NOIEMBRIE Revenit la Minister la ora indicată, ca și camarazii mei. Din nou ni se înmânează fiecăruia un bilet asemănător cu cel precedent. Unii care locuiesc în provincie au cerut

permisiunea să meargă acasă, unde să rămână până în momentul plecării, sau cel puțin să petreacă acolo 48 de ore de vreme ce suntem convocați abia pentru poimâine. Refuz categoric: între timp poate să vină un contraordin de îmbarcare imediată.

26 NOIEMBRIE Din nou la Minister formalitatea biletului de convocare. Dar pentru a doua zi. În fine, pe curând?

24 DECEMBRIE S-au împlinit patru săptămâni de când merg în fiecare seară la Minister ca să mi se dea o convocare pentru a doua zi. Unii, mai norocoși, au plecat până la urmă. Nu mai suntem decât vreo patruzeci care ne regăsim zilnic la poartă, pe bulevardul St.-Germain.

De peste o lună suntem la Paris. Unde nu avem strict nimic de făcut. Pentru niște infanteriști ieșiți din tranșee, sigur că e o viață de huzur. [...]

Totuși, de dimineață la trezire, cu toată nerăbdarea mea, îmi doream ca acea comedioară a convocării pentru a doua zi să mai continue măcar astăzi, fiindcă aveam ocazia neașteptată de a petrece Ajunul Crăciunului la Paris. Dar nenorocire! Pe la prânz am primit la hotel o telegramă de la Minister: ordinul de a mă prezenta chiar diseară cu bagajele în gara Orsay, unde mi se vor da instrucțiuni.

Constituiți în detașament sub ordinele unui colonel, am fost îndrumați spre un tren de călători unde ni se rezervaseră mai multe compartimente. Am fost îngrămădiți înăuntru fără să fi avut răgazul să ne informăm asupra destinației. Era expresul de Brest prin St.-Nazaire: asta nu ni s-a putut ascunde. Dar în ce port ne vom îmbarca? Mister. Ofițerul care ne comanda a refuzat să ne dea și cea mai mică lămurire. Secretul Apărării Naționale!

25 DECEMBRIE După ce am călătorit toată noaptea, înghesuiri înconfortabil unii în alții, împărțiți în taină între bucuria plecării și decepția Ajunului ratat, ne-am trezit de dimineață în gara Lorient. [...]

Vaporul care trebuia să ne ia era la chei. Am urcat. Am fost repartizați în cabine. [...]

Ne-am răspândit prin oraș, după ce am stabilit drept punct de întâlnire restaurantul cel mai bine cotate unde aveam să luăm masa de prânz împreună.

Conform dispozițiilor, ne-am reîntâlnit la amiază, inclusiv colonelul, în jurul unei mese mari, cu pofta de mâncare stârnită de aerul mării, binedispuși la gândul iminentei plecări atât de așteptate. După ce am mâncat și am sorbit pe-ndelete din cafea și din băuturi, tocmai voiam să achităm nota când a apărut un subofițer de marină căutându-l pe șeful detașamentului căruia i-a înmănat un plic. După ce l-a desfăcut, destinatarul documentului a tresărit. S-a ridicat brusc și ne-a spus că trebuie să ne întoarcem cu toții de urgență la vapor. [...]

Când ajungem la bord, găsim pe o placardă din fața pasarelei o înștiințare din partea Ministerului de Război, care suna astfel: „Colonelul Hucher va readuce la Paris cu primul tren, și cu bagajele, pe ofițerii detașamentului său pregătit de plecare spre România. Alte instrucțiuni va primi la sosire.“

Așa că seara ne-am întors în gară cu arme și bagaje și am luat loc în expresul de Paris, petrecând a doua noapte succesivă în tren. Sigur, trecuserăm noi prin încercări și mai dure din punct de vedere fizic. Dar acest contraordin inopinat ne îngrijorează teribil. Oare călătoria noastră spre România să se fi încheiat deja?

26 DECEMBRIE Ne-am regăsit deci de dimineață în gara Orsay pe care o părăsiserăm alaltăieri. În definitiv, Republica ne oferise pentru primul nostru Crăciun departe de front o călătorie gratuită dus-întors la Lorient.

Pe chei ne așteaptă un ofițer. [...]

Ne spune doar: „Domnilor, ne întâlnim mâine de dimineață la 11 la Minister.“

În zadar încercăm să-i smulgem vreo informație. Față de noi, cel puțin, secretele militare sunt bine păzite.

27 DECEMBRIE Din nou ne-am dus la Minister. Am fost invitați în sala pe care o cunoșteam prea bine. Ni s-a explicat că, înțelegându-se activitatea submarinelor germane, navigația a devenit „foarte aleatorie“ în Marea Albă, unde trebuia să debarcăm până la urmă. În consecință vom fi trecuți, în mici grupuri succesive de câte șase persoane, prin Norvegia și Suedia. Cum aceste țări sunt neutre, vom călători ca civili, sub acoperirea unor pașapoarte diplomatice pentru a căror confecționare ni se cere să aducem de urgență fotografiile de rigoare.

Ni se înmânează pe loc o alocație modestă destinată cumpărării unui costum și a tot ce e necesar ca să salvăm aparențele noii noastre identități. Din nou ni se recomandă secretul absolut.

Se formează grupurile de șase; șefii grupului sunt desemnați în funcție de vechime. Al meu se numește locotenentul Lévy.

Cum această nouă complicație mă îngrijorează, m-am înscris printre primii șase pentru plecare.

O chestiune de ordin practic se ridică imediat: dar săbiile? Nu se obișnuiește ca, pe timp de război, civilii să călătorească având săbii asupra lor. Cum să le ascundem pe ale noastre sub nasul norvegienilor și al suedezilor? Lădițele noastre militare sunt prea scurte ca să încapă în ele. Cum eu am, în plus, un cuțar mare, se decide ca toate cele șase săbii ale grupului să fie ascunse în el. Iată-mă deci însărcinat cu o contrabandă colectivă și, deci, răspunzător pentru toți în caz de accident. Dar prea puțin contează; important e să plecăm.

28 DECEMBRIE Dus la Minister fotografiile pentru pașaport. Procedat la cumpărarea hainelor civile. Nu sunt grozave, deoarece statul s-a zgârcit la alocații. Totuși, e o adevărată voluptate să îmbraci din nou un costum după ce te-ai întrebat de atâtea ori dacă vei mai trăi vreodată așa ceva.

Și pe urmă, e o dovadă în plus că am fost înălțat considerabil deasupra nivelului meu de carne de tranșee și de tun!

29 DECEMBRIE Minister. Nimic nou.

TABLĂ DE MATERII

<i>Cuvânt înainte</i> (Alain Legoux)	5
<i>Introducere</i> (Daniel Cain)	11
<i>Nota editurii</i>	19
I. De la Marna la frontiera română	23
II. Sosirea	47
III. Iarnă de agonie	63
IV. Reînviere de primăvară	105
V. De strajă cu armele	125
VI. Proba focului	187
VII. Războiul își schimbă fața	239
VIII. Antract în spatele frontului. Încetarea ostilităților	285
IX. În plină debandadă rusească	303
X. Diversiunea sărbătorilor românești	322
XI. Nomadism hibernal	331
XII. Un front altfel decât celelalte	346
XIII. Plecarea	361
XIV. Întoarcere prin Bolșevia	371
Epilog	397
Al doilea epilog (după 41 de ani)	403
<i>Postfață: Romanul acestui jurnal</i> (Micaela Ghițescu)	407
<i>Cronologie</i>	419